

Krzysztof Woźniewski*

Uniwersytet Gdański

CHARAKTER PRAWNODOWODOWY ANALIZY KRYMINALNEJ

1. W ciągu ostatnich dwóch dekad do dowodowej praktyki organów procesowych, przede wszystkim tych, które są upoważnione do prowadzenia postępowania przygotowawczego, została wprowadzona tzw. analiza kryminalna jako pewne działanie pozwalające na dokonywanie ustaleń faktycznych istotnych z punktu widzenia głównego przedmiotu dowodu, jakim jest czyn zabroniony¹. Działanie to stanowi niewątpliwie element postępowania dowodowego określanego jako „działalność zmierzająca do poznania rzeczywistości w procesie i do dokonania ustaleń faktycznych jako podstawy rozstrzygnięcia”², albo jako „postępowanie mające na celu ustalanie pewnych faktów i związków między nimi stanowiących podstawę rozstrzygnięć procesowych”³, albo jako „pewien przebieg procesowy, w czasie, którego są zbierane, utrwalane, przeprowadzane oraz oceniane dowody”⁴. W tym kontekście pojawia się pytanie, czy i jakiego rodzaju dowodem jest analiza kryminalna?

Pojęcie dowodu na gruncie nauki prawa karnego procesowego należy do pojęć wieloznacznych i w piśmiennictwie już od drugiej połowy ubiegłego wieku wskazuje się na dziewięć jego znaczeń⁵. Niemniej jednak dla codziennych potrzeb prawników praktyków zajmujących się postępowaniem dowodowym w ramach swojej działalności na plan pierwszy wysuwają się 4 znaczenia, tj.: a) dowód jako źródło dowodu, czyli osoba lub rzecz, od której pochodzi środek dowodowy; b) środek dowodowy, czyli nośnik informacji o fakcie podlegającym udowodnieniu; c) samo postępowanie dowodowe oraz d) ostateczny wynik prze-

* kwozniewski@prawo.univ.gda.pl

¹ Na temat historii analizy kryminalnej na gruncie amerykańskim i europejskim zob. A. Saj, *Wykorzystanie analizy kryminalnej w procesie karnym (w:) Przepięstwa rzadko podejmowane przez organy ścigania. Aspekty kryminalistyczne, materialnoprawne i procesowe*, red. M. Trybus, T. Wilk, Rzeszów 2013, s. 264 i n.

² M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955, s. 48.

³ M. Lipczyńska, *Polski proces karny. Zagadnienia ogólne*, t. I, Warszawa–Wrocław 1986, s. 164.

⁴ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, wyd. 13, Warszawa 2016.

⁵ Tamże, s. 353.

biegu procesu myślowego mającego na celu uzyskanie pewnego sądu, względnie przebieg rozumowania, które prowadzi do sądu o pewnym stanie rzeczy⁶.

W piśmiennictwie poświęconym analizie kryminalnej nie brakuje prób jej zdefiniowania, aczkolwiek większość z nich opiera się na z *quasi*-legalnej definicji zaproponowanej w Zarządzeniu nr 16pf KGP z 2002 r., czyli w tzw. instrukcji o pracy operacyjnej, gdzie określono ją jako „poszukiwanie i identyfikacja powiązań między informacjami dotyczącymi przestępstwa lub przestępcy oraz wszelkimi innymi danymi uzyskanymi z różnych źródeł i wykorzystanie ich do celów operacyjnych i procesowych”⁷. Niezależnie od tej swoistej rekomendacji w zakresie pojęcia analizy kryminalnej autorzy proponują się posługiwać również następującymi ujęciami. W. Ignaczak określa ją jako metodę pracy policji polegającą na konsekwentnym i zorganizowanym wyszukiwaniu i wykazywaniu związków pomiędzy danymi dotyczącymi przestępstwa a innymi możliwymi do wyróżnienia informacjami stanowiącymi podstawę do przygotowania wniosków wspomagających procesy decyzyjne⁸. E. Gruza w swoim podręczniku podkreśla reprezentatywność definicji przyjętą przez INTERPOL w 1992 r., według której analiza kryminalna polega na konsekwentnym i zorganizowanym wyszukiwaniu oraz wykazywaniu związków danych dotyczących przestępstwa z innymi możliwymi do wyróżnienia informacjami, które będą stanowiły podstawę do przygotowania wniosków wspomagających procesy decyzyjne⁹. P. Chlebowicz również odwołuje się poniekąd do koncepcji amerykańskich, przywołując definicję zamieszczoną w opracowaniu zbiorowym zatytułowanym *Crime analysis: From first report to final arrest*, ujmującą ją bardzo szeroko¹⁰. Na przegląd znacznej ilości informacji pochodzących z różnych źródeł, celem wybrania tych elementów i fragmentów, które dotyczą określonego zagadnienia czy tematu, a następnie zebranie ich i uporządkowanie według określonych zasad (chronologicznych, strukturalnych lub innych) dla otrzymania w miarę pełnego, całościowego obrazu badanego zjawiska jako istotę pracy analitycznej wskazują P. Chlebowicz, J. Kamińska za

⁶ Tamże.

⁷ Definicja z 2002 r. uległa zmianie w 2006 r., ale zmiany polegały na językowych precyzacjach, gdzie przestępstwo słusznie zastąpiono czynem zabronionym, a możliwość wykorzystania jej wyników zredukowano do prowadzonych spraw operacyjnych.

⁸ W. Ignaczak, *Wybrane zagadnienia analizy kryminalnej*, Szczytno 2005, s. 8.

⁹ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2008, s. 72; Tak też S. Czarnecki, *Analiza kryminalna – narzędzie pracy Policji, „Prokurator”* 2007, nr 1(29), s. 22.

¹⁰ P. Chlebowicz, W. Filipkowski, *Analiza kryminalna. Aspekty kryminalistyczne i prawnowodowodowe*, Warszawa 2011 s. 33 za S. Gotlieb, S. Arenberg, R. Singh, *Crime analysis: From first report to final arrest*, Montclair 1994, s. 13. Tak też zob. D. Osborne, S. Wernicke, *Introduction to Crime Analysis: Basic Resources for Criminal Justice Practice*, Routledge 2003, s. 1. Por. Również definicję analizy kryminalnej zamieszczoną w opracowaniu przygotowaną przez International Association of Crime Analysts (IACA) zatytułowanym *Definition and Types of Crime Analysis, Standards, Methods, & Technology (SMT) Committee White Paper 2014-02, October 2014*, http://www.iaca.net/Publications/Whitepapers/iacawp_2014_02_definition_types_crime_analysis.pdf.

J. Lareckim¹¹. Z kolei na gromadzenie i przetwarzanie odnoszących się do przestępczości informacji i charakterystyk, w celu przewidywania, rozumienia i empirycznego wyjaśniania przestępczości, oceny działalności organów ochrony prawnej oraz tworzenia taktycznych i strategicznych wskazówek dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości wskazuje A. Ibek¹². Lapidarną ale trafnie ujmującą istotę analizy kryminalnej definicję jako metodę optymalizacji wykorzystania danych gromadzonych w toku zwalczania przestępczości podaje J. Widacki¹³. Najnowszą propozycję terminologiczną przedstawił M. Gabriel-Węglowski „analizę kryminalną uważając za ustalony na podstawie dowodów procesowych uporządkowany (wyczerpujący i czytelny) opis faktów (lub informacji o domniemanych faktach) oraz korelacji pomiędzy tymi faktami (synteza), a także ewentualnie korelacji pomiędzy tymi dowodami, przy czym takie ujęcie nie wyklucza wykorzystywania – pod warunkiem jasnego ich wyodrębnienia – w procesie analitycznym także innych okoliczności niż wynikające z materiału procesowego stanowiącego dowody w rozumieniu norm prawa karnego procesowego”¹⁴. Wydaje się, że autor analizę kryminalną utożsamia z jej wynikiem, chociaż w innym zdaniu, trafnie zauważa, że o analizie można mówić w dwóch znaczeniach – jako procesie myślowym oraz jako efekcie tego procesu (dokument analityczny)¹⁵.

Pewną pomocą w uchwyceniu sensu analizy kryminalnej jest jej typologia. W literaturze przedmiotu wyróżnia się w zależności od przyjętych kryteriów kilka rodzajów analizy kryminalnej, ale prawnika procesualisty zawsze będzie interesował rezultat określonej czynności z punktu widzenia jej użyteczności procesowej dla zbudowania podstawy faktycznej określonej decyzji procesowej. Z tego punktu widzenia najbardziej przydatna jest analiza konkretnej sprawy mogąca pozwolić na dokonanie ważnego ustalenia faktycznego. W kontekście prowadzonej sprawy – niezależnie od jej statusu procesowego – przydatna jest także analiza struktury grup przestępczych – która poprzez selekcję i zestawianie ze sobą danych różnego rodzaju ma na celu wyłonienia struktury grupy przestępczej, określenie relacji wewnątrz grupy, ról poszczególnych członków, wskazanie powiązań z podmiotami zewnętrznymi, źródeł finansowania itp. Jest to jedna z najbardziej złożonych analiz, w której stosuje się wiele różnych technik

¹¹ P. Chlebowicz, J. Kamińska, *Operacyjna analiza kryminalna w służbach policyjnych*, Warszawa 2015, s. 17 za J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 52.

¹² A. Ibek, *Teoretyczne podstawy analizy kryminalnej (w:) Analiza informacji w służbach policyjnych i specjalnych*, red. J. Konieczny, Warszawa 2012, s. 25.

¹³ J. Widacki i J. Konieczny (w:) J. Widacki, *Kryminalistyka*, Warszawa 2012, s. 72.

¹⁴ M. Gabriel-Węglowski, *Analiza kryminalna w pracy prokuratora*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10, s. 128. W propozycji tej budzą zastanowienie co do znaczenia, w jakich użył ich autor takie wyrażenia jak „dowody procesowe” oraz „inne okoliczności (...) stanowiące dowody w rozumieniu norm prawa karnego procesowego”. Autor, nie podając swego rozumienia dowodów procesowych i nie odwołując się też do którejś z dziewięciu propozycji terminologicznych przyjętych już dawno w piśmiennictwie oraz przez wprowadzenie innych „dowodów w rozumieniu prawa karnego procesowego”, pozbawił swą propozycję jasności.

¹⁵ Tamże.

analitycznych. Inne rodzaje analiz takie jak: analiza porównawcza spraw – prowadząca do wyłonienia wzorców pojawiających się w podobnych zdarzeniach przestępczych, co może wskazywać na udział tych samych sprawców; analiza profilu szczególnego – skoncentrowana na konkretnym przestępcy i prowadząca do odtworzenia na podstawie materiału dowodowego cech charakterologicznych, fizycznych, intelektualnych, społecznych sprawcy przestępstwa; analiza prowadzenia sprawy – której celem jest wypracowanie mechanizmów pozwalających na uniknięcie błędów bądź wypełnienie braków w postępowaniu, mogą w procesie mieć znaczenie uzupełniające, np. analiza prowadzenia sprawy może okazać się przydatna w kontekście ewentualnych zarzutów co do przewlekłości postępowania, analiza profilu szczególnego może dostarczyć wiedzy sędziemu w kontekście wymiaru kary konkretnemu sprawcy¹⁶.

2. Istota analizy kryminalnej więc jawi się tutaj jako operacja myślowa mająca na celu poznanie pewnego fragmentu rzeczywistości w prowadzonym postępowaniu operacyjnym czy procesowym w oparciu o stwierdzenia istnienia określonych związków faktycznych pomiędzy relewantnymi zdarzeniami (faktami) mogących stanowić podstawę rozstrzygnięć operacyjnych i w dalszym toku nawet procesowych. Powyższe rozumienie analizy kryminalnej zdaje się korespondować z jednym z ujęć dowodu przyjmowanym przez S. Śliwińskiego, ujęciu można by rzec czynnościowym, czyli pojmowaniu dowodu również jako pewnej czynności podejmowanej przez określonego uczestnika procesu w celu dokonania określonego ustalenia faktycznego¹⁷. I w tym funkcjonalnym ujęciu analiza kryminalna może być uważana za czynność dowodową pozwalającą dostarczyć szczególnego środka dowodowego. W tym miejscu powstaje pytanie o charakter tej czynności dowodowej. Wydaje się, że w przypadku działania, jakim jest dokonanie omawianej analizy, stanowi ona w świetle kategorii możliwych zachowań procesowych pewną czynność faktyczną przeprowadzaną najczęściej w ramach tzw. czynności operacyjno- rozpoznawczych (ale nie tylko) przeprowadzaną przez osobę posiadającą w tym zakresie odpowiednie umiejętności. Czynność ta, polegająca na dokonaniu operacji myślowej na pewnych zbiorach informacji, jest przeprowadzana w celu dokonania określonych ustaleń faktycznych dla potrzeb konkretnego postępowania. Poszukiwanie związków między zdarzeniami (faktami) odbywa się w oparciu o dokumenty rozumiane jako każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne z naciskiem – w przypadku analizy kryminalnej – na okoliczności mogące mieć znaczenie prawne. W praktyce analityczno-kryminalnej dokumentami tymi są najczęściej wykazy rozmów telefonicznych sporządzane i przekazywane przez operatorów telefonicznych (stacjonarnych i komórkowych), które następnie mogą służyć do ustalania powiązań osobowych,

¹⁶ Por. P. Chlebowicz, W. Filipkowski, *Analiza kryminalna...*, s. 42 i n.

¹⁷ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 574.

dokumentacja finansowa czy różnego rodzaju dokumentacja korporacyjna. Analiza kryminalna, jako czynność służąca dokonaniu pewnych ustaleń faktycznych związanych z przedmiotem dowodzenia, powinna być kwalifikowana jako czynność o charakterze dowodowym, ale w takiej sytuacji zachodzi dodatkowo pytanie o jej pośredni czy bezpośredni walor dowodowy. Ustalenia faktyczne dokonane przez analityka kryminalnego, gdyby zastosować do nich klasyfikację dowodów przyjętą dla potrzeb procesu karnego, stanowią tzw. dowody pośrednie (poszlakowe). Wynika to ze struktury operacji myślowej, podczas której analityk ze zbioru faktów składających się na treść określonego dokumentu, tzw. fakty dowodzące (*facta indicans* lub *facta probans*), rozumianego jako każdy przedmiot lub nośnik informacji, który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód okoliczności mającej znaczenie prawne (art. 115 § 4 k.k. *in fine*), wnioskuje o innych faktach, tzw. fakt dowodzony, dowód poszlakowy (*factum probandum*). Wynikiem prawidłowo przeprowadzonej analizy kryminalnej w świetle pojęć prawa dowodowego są po prostu określone fakty dowodowe. I tak należy moim zdaniem kwalifikować wyniki analizy kryminalnej. Dowód pośredni (poszlakowy) jest to wynik przebiegu intelektualnego (pewnej czynności) prowadzącego do stwierdzenia prawdziwości faktu głównego poprzez wnioskowanie z (okoliczności, faktów) niepozostających w bezpośrednim związku z czynem zabronionym. Wprawdzie dowody pośrednie nie stanowią podstawy subsumpcji karnoprawnej, jednakże jak trafnie zauważa R. Kmiecik, dowody poszlakowe wchodzą w skład podstawy dowodowej i tym samym pozwalają ustalić fakty istotne¹⁸, czyli w procesie karnym tzw. fakt główny. Mimo pośredniego charakteru dowodu poszlakowego nie należy go nie doceniać. Otóż to właśnie dowody poszlakowe pozwalają organom procesowym przyjąć istnienie określonego stanu faktycznego za prawdziwy tak długo, jak długo nie zajdą okoliczności przeciwne.

Wyniki analizy kryminalnej, którymi są pewne ustalenia faktyczne, mogą stanowić zatem po pierwsze podstawę faktyczną dalszych czynności operacyjno-rozpoznawczych, a także procesowych oraz po drugie, w przypadku stwierdzenia przez organ procesowy już w formalnie toczącym się postępowaniu karnym w ramach i oceny dowodów, iż ustalenia faktyczne pozwalają stwierdzić istnienie głównego przedmiotu dowodzenia – podstawę decyzji rozstrzygającej o przedmiocie procesu karnego.

Prawo dowodowe dopuszcza korzystanie z tego dowodu, wszakże pod trzema warunkami: 1) poszlaki muszą stanowić łańcuch wykazujący jednoznacznie istnienie faktu głównego, 2) łańcuch ten musi być nierozzerwalny i pozbawiony luk w sposób uniemożliwiający racjonalne zbudowanie innej wersji zdarzenia (tak też np. SN w uzasadnieniu do postanowieniu z dnia 1 marca 2007 r., III KK 493/06, niepubl.), 3) pojedyncze poszlaki jako ogniwa tego łańcucha muszą być wiarygodnie i jednoznacznie udowodnione. W wielu wypadkach bez „poszlaki”

¹⁸ R. Kmiecik, *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2008, s. 26.

w postaci rezultatu analizy kryminalnej ustalenie faktu głównego, jakim jest czyn zabroniony, w kształcie przyjętym przez normę prawa karnego materialnego (np. kodeksu karnego), było utrudnione o ile niemożliwe.

3. W tym kontekście powstaje pytanie o uprawniony podmiot do dokonania tej czynności w ramach określonego postępowania karnego – nie przesądzając w tym miejscu jego etapu? Na tak postawione pytanie można odpowiedzieć, że jest uprawniony każdy, kto dysponuje wiadomościami – i umiejętnościami – specjalnymi w rozumieniu art. 193 § 1 k.p.k. W praktyce są to z reguły funkcjonariusze organów postępowania przygotowawczego dysponujący właśnie ową cechą,¹⁹ która ich predestynuje wręcz do miana biegłych w tym zakresie. Należy w pełni podzielić pogląd, że analityk kryminalny nie jest specjalistą, o którym mowa w art. 205 § 1 k.p.k.²⁰ Wynik jego pracy w postaci określonego dokumentu (z reguły w formie ekspertyzy z zakresu analizy kryminalnej) może przeniknąć – i coraz częściej przenika – wraz z aktem oskarżenia także do postępowania sądowego²¹, w tym do przewodu sądowego jako tej fazy rozprawy głównej, która odpowiada za rozstrzygnięcie kwestii przedmiotu procesu m.in. poprzez postępowanie dowodowe. Podczas przewodu sądowego ekspertyza z zakresu analizy kryminalnej może zostać odczytana na podstawie art. 393 § 1 jako opinia biegłego, jeśli rzeczywiście analiza kryminalna została wykonana w ramach tego środka dowodowego lub jako inny dokument urzędowy²² złożony w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę.

4. O analizie kryminalnej w kontekście dowodu można mówić w dwóch – z procesowego punktu widzenia – aspektach. Z jednej strony stanowi ona pewną czynność faktyczną okołoprosową lub rzadziej procesową przeprowadzaną w ramach określonego postępowania dowodowego przez osobę posiadającą wiedzę specjalistyczną pozwalającą na jej przeprowadzenie. Wynikiem pracy anali-

¹⁹ Większość osób zajmujących się zawodowo analizą kryminalną stanowią funkcjonariusze Policji po odbyciu stosownego wewnątrzpolicyjnego szkolenia – zob. np. Decyzja Nr 312 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 sierpnia 2014 r. w sprawie programu nauczania na kursie specjalistycznym z zakresu operacyjnej analizy kryminalnej (Dz.Ur. KGP2014.58 z dnia 2014.09.04), czy Decyzja Nr 353 Komendanta Głównego Policji z dnia 13 listopada 2015 r. w sprawie programu nauczania na kursie specjalistycznym z analizy kryminalnej w zakresie przestępczości ekonomicznej (Dz.Ur. KGP2015.104 z dnia 2015.11.19).

²⁰ Tamże, s. 135.

²¹ Zob. M. Gabriel-Węglowski, *Analiza kryminalna...*, s. 132.

²² Na dokumentację analizy kryminalnej wykonaną przez Policję składają się: 1) charakterystyka materiałów poddanych analizie; 2) część opisowa zawierająca wnioski lub hipotezy wraz z ich uzasadnieniem; 3) diagramy analityczne lub inne formy wizualizacji danych, jeśli ich sporządzenie było niezbędne dla sprawy; 4) zalecenia wskazujące kierunki i kolejność ewentualnych dalszych działań (§ 9 Zarządzenia nr 1012 KGP z dnia 23 września 2004 r. w sprawie stosowania przez Policję analizy kryminalnej). Dla sądu przydatną częścią tej dokumentacji będzie część 2 zawierająca wnioski lub hipotezy wraz z ich uzasadnieniem, o ile pozwoli na dokonanie ustalenia faktycznego mogącego stanowić przynajmniej fakt dowodowy prowadzący do wykazania istnienia faktu głównego jako ostatecznego celu dowodzenia w kontekście przedmiotu procesu karnego.

tyka kryminalnego jest specyficzny środek dowodowy w postaci stwierdzenia istnienia związków pomiędzy określonymi faktami charakteryzującymi się szczególnymi cechami pozwalającymi w konkretnej sprawie na dokonanie istotnego dla danej sprawy ustalenia faktycznego, przydatnego dla co najmniej uprawdopodobnienia a nawet udowodnienia faktu głównego. W tym leży duża wartość dowodowa analizy kryminalnej, a sprawozdanie, raport czy opinia jako typowe formy utrwalenia jej wyników są nie do przecenienia dla organów procesowych w czasach, gdy praktycznie większość zachowań ludzkich, w tym zabronionych przez prawo karne, jest poniekąd automatycznie rejestrowana w różnego rodzaju systemach informatycznych.

Analiza kryminalna stanowi nie tyle nową metodę badawczą *sensu stricto*, ile jest to rzeczywiście ekskluzywna usługa wewnątrzpolicyjna (J. Widacki) polegająca na poszukiwaniu związków pomiędzy określonymi faktami, w przypadku analizy kryminalnej tymi faktami będą różnego rodzaju dane telekomunikacyjne, pocztowe, bankowe i ubezpieczeniowe. Natomiast w ramach tej „usługi” mają zastosowanie różnego rodzaju rozumowania czy to redukcyjnych (wyjaśnianie, tłumaczenie), czy też wnioskowań dedukcyjnych (sylogizm, sprawdzanie) znanych od dawna w logice prawniczej. Z kolei różnego rodzaju oprogramowanie, z którego korzystają analitycy kryminalni, stanowi tylko narzędzie pomocnicze, i pracy myślowej analityka nie zastąpi. Sama analiza kryminalna, nie stanowiąc z pewnością nowej dziedziny nauki ani jakiegoś szczególnego dowodu naukowego, stanowi metodę badawczą zbioru informacji dowodowych określonego rodzaju w ramach nauki kryminalistyki. Z wyżej podanych względów nie wydaje się konieczne regulowanie tej czynności i nadawanie poprzez ten fakt szczególnego statusu w kodeksie postępowania karnego.

Krzysztof Woźniewski

LEGAL AND EVIDENTIAL NATURE OF CRIME ANALYSIS

The article is an attempt to determine the legal and evidential nature of one of the non-codified means of evidence such as the so called crime analysis of many specific facts that arise in connection with criminal proceedings, and in particular preparatory proceedings. The Author presents the opinion that, in the light of the concepts of the law of evidence, crime analysis is an evidentiary activity performed by a qualified specialist in order to establish whether there are links between collected data, secured and transmitted for crime analysis. The result of the criminal analyst's work, presented in the form of a report, as well as the result of the report containing the opinion of an expert on crime analysis, referring to links between specific facts with characteristic features, may constitute the basis of factual finding (the so called "evidence fact") that can be useful to prove the main fact. For this reason, it should be assumed that the outcome of crime analysis is an indirect (circumstantial) evidence from legal and evidential point of view.